

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

**“ЗАТВЕРДЖУЮ”**

Перший проректор

проф. Холін Ю. В.

\_\_\_\_\_

“ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

**Актуальні проблеми археології**

спеціальність (напрямок) \_\_\_\_ 6.020302 Історія

факультет ІСТОРИЧНИЙ

2016/ 2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету (інституту, центру)

“ 27” серпня 2016 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Скирда В. В., доц. кафедри історіографії, джерелознавства та археології

Програму схвалено на засіданні кафедри історіографії, джерелознавства та археології  
Протокол від «16» червня 2016 року № 10

Завідувач кафедри

\_\_\_\_\_ проф. Посохов С. І.

Програму погоджено методичною комісією  
\_\_\_\_\_історичного факультету

Протокол від “17” червня 2016 року № 9

Голова методичної комісії

\_\_\_\_\_ Тумаков О. І.

## ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Актуальні проблеми археології України” складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

магістра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності (напрямку) історія та археологія

спеціалізації історія та археологія

### 1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: є ознайомлення студентів з основними проблемами, які існують в сучасній археологічній науці в Україні та можливими шляхами їх вирішення, що пропонуються провідними вітчизняними дослідниками.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни: є ознайомлення з сучасними науковими досягненнями та проблемами, що стоять перед археологами країни, студенти змогли визначити найбільш реальні шляхи їх вирішення. Під час лекцій, практичних занять і самостійної роботи студенти повинні оволодіти навичками роботи з історичними джерелами і спеціальною та загальною літературою, в яких висвітлюються актуальні проблеми української археології.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 44

| 1.5. Характеристика навчальної дисципліни |                                     |
|-------------------------------------------|-------------------------------------|
| За вибором                                |                                     |
| Денна форма навчання                      | Заочна (дистанційна) форма навчання |
| Рік підготовки                            |                                     |
| 5-й                                       | -й                                  |
| Семестр                                   |                                     |
| 9-й                                       | -й                                  |
| Лекції                                    |                                     |
| 32 год.                                   | год.                                |
| Практичні, семінарські заняття            |                                     |
| -                                         | год.                                |
| Лабораторні заняття                       |                                     |
| -                                         | год.                                |
| Самостійна робота                         |                                     |
| год.                                      | год.                                |
| Індивідуальні завдання                    |                                     |
| год.                                      |                                     |

#### 1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

**знати** : проблеми, що існують в різних галузях сучасної археологічної науки, зокрема в методиці археологічного дослідження, різних археологічних періодах (палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, бронзовий вік, ранній залізний вік, середньовіччя тощо), охорони пам'яток археології, введення в науковий обіг матеріалів, здобутих в результаті ведення незаконних розкопок та тих, що зберігаються в приватних колекціях; основну літературу із зазначеної проблематики; головні напрямки, які пропонують для вирішення даних проблем сучасні вітчизняні та іноземні фахівці.

**вміти** : аналізувати сучасні проблеми археологічної науки; визначити основні найбільш реальні шляхи їх вирішення; логічно мислити і викладати матеріал, робити аргументовані висновки, користуватися основною та додатковою літературою, використовувати основні археологічні терміни та поняття, вести діалог, полеміку, доводити власну точку зору.

## 2. Тематичний план навчальної дисципліни

### *Розділ 1. Теоретичні проблеми та кам'яна доба.*

**Тема 1.** Вступ до спецкурсу. Предмет та завдання курсу.

*Зміст.* Мета та завдання спецкурсу. Основні поняття та проблеми спецкурсу.

**Тема 2.** Джерела вивчення курсу та історіографія.

*Зміст.* Писемні джерела та їх значення для археології. Різні види й типи археологічних пам'яток. Поява та розв'язання проблемних питань в археології.

**Тема 3.** Проблеми застосування різних методів в археологічних дослідженнях.

*Зміст.* Типологічний метод та його значення в сучасній археології. Використання картографічного методу на сучасному етапі. Проблеми використання природничих методів в археології.

**Тема 4.** Термінологічні розбіжності у вивченні археології між вітчизняними та західними вченими на сучасному етапі.

*Зміст.* Розвиток вітчизняної археологічної науки та проблеми термінології. Розвиток археологічної науки у західних країнах та проблеми термінології. Проблема синтезу вітчизняної та західної термінології.

**Тема 5.** Проблеми археології кам'яного віку.

*Зміст.* Доба палеоліту. Період мезоліту. Доба неоліту.

### *Розділ 2. Проблеми археології України доби металу.*

**Тема 1.** Проблеми археологічної науки мідно-бронзового віку.

*Зміст.* Доба енеоліту. Питання виникнення „цивілізацій”. Проблема прабатьківщини індоаріїв. Період бронзового віку.

**Тема 2.** Проблеми археології раннього залізного віку та періоду античності.

*Зміст.* Передскіфський час. Скіфський період. Проблема витіснення скіфів сарматськими племенами. Проблема виникнення та подальша доля античних міст Північного Причорномор'я.

**Тема 3.** Проблеми епохи Великого переселення народів та ранньослов'янського часу.

*Зміст.* Проблема появи готів та гунів на території України. Проблема виявлення слов'янських рис в археологічних пам'ятках перших століть I тис. н.е. Ранньослов'янський час та епоха Великого переселення народів.

**Тема 4.** Проблеми середньовічної археології України.

*Зміст.* Проблема етногенезу слов'ян. Київоруський період. Середньовічна археологія півдня України.

**Тема 5.** Проблеми археологічної науки доби козацтва.

*Зміст.* Особливості дослідження пам'яток козацької доби. Проблема співвідношення писемних джерел з даними археології.



|                         |    |    |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
|-------------------------|----|----|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|
| <b>Усього<br/>годин</b> | 32 | 32 |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
|-------------------------|----|----|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|

### 5. Завдання для самостійної роботи

| №<br>з/п | Види, зміст самостійної роботи                                                                           | Кількість<br>годин |
|----------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| 1        | Застосування різних методів в археології.                                                                |                    |
| 2        | Основні методологічні проблеми в сучасній археології.                                                    |                    |
| 3        | Можливі шляхи вирішення методологічних проблем                                                           |                    |
| 4        | Проблеми археології палеоліту.                                                                           |                    |
| 5        | Проблема появи людини на території України.                                                              |                    |
| 6        | Проблеми археології мезоліту.                                                                            |                    |
| 7        | Проблеми археології неоліту                                                                              |                    |
| 8        | Проблема походження індоєвропейців.                                                                      |                    |
| 9        | Проблеми вивчення трипільської культури.                                                                 |                    |
| 10       | Проблема появи обряду курганних поховань.                                                                |                    |
| 11       | Проблема появи пам'яток бронзового віку.                                                                 |                    |
| 12       | Проблеми у вивченні пізньобронзового віку.                                                               |                    |
| 13       | Проблема виділення археологічних пам'яток кіммерійців.                                                   |                    |
| 14       | Локалізація племен Скіфії писемних джерел за даними археології.                                          |                    |
| 15       | Проблема походження скіфської культури.                                                                  |                    |
| 16       | Питання появи сарматів на території України.                                                             |                    |
| 17       | Археологічні докази впливу скіфо-сарматського населення на античні міста Північного Причорномор'я        |                    |
| 18       | Проблема появи слов'ян та виділення їхніх археологічних рис.                                             |                    |
| 19       | Готи та їхні пам'ятки на території України.                                                              |                    |
| 20       | Гунська проблема.                                                                                        |                    |
| 21       | Етнічна ситуації на території сучасної України в епоху Великого переселення народів.                     |                    |
| 22       | Співвідношення археологічних пам'яток з народами відомими за писемними джерелами.                        |                    |
| 23       | Пеньківська культура та проблема седентаризації.                                                         |                    |
| 24       | Взаємовпливи кочового та осілого населення.                                                              |                    |
| 25       | Проблема вивчення археологічних пам'яток другої половини XIII – XV ст. на території Лівобережної України |                    |
| 26       | Нагальні проблеми вивчення пам'яток доби козацтва.                                                       |                    |
| 27       | Проблема співвідношення писемних та археологічних джерел доби козацтва.                                  |                    |
| 28       | Етнічний та антропологічний склад козацького населення                                                   |                    |
|          | Разом                                                                                                    |                    |

### 6. Індивідуальні завдання

Реферат, доповідь.

### 7. Методи контролю

2 контрольні роботи, співбесіда, іспит.

### 8. Схема нарахування балів

**Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні семестрового екзамену або залікової роботи**

| Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання |    |    |    |    |          |    |    |    |    |    | Контр<br>ольна<br>робот<br>а,<br>перед<br>бачен<br>а<br>навча<br>льні<br>м<br>плано<br>м | Індивіду<br>альне<br>завдання | Разом | Екзамен<br>(залікова<br>робота) | Сума |
|--------------------------------------------------------------|----|----|----|----|----------|----|----|----|----|----|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|-------|---------------------------------|------|
| Розділ 1                                                     |    |    |    |    | Розділ 2 |    |    |    |    |    |                                                                                          |                               |       |                                 |      |
| T1                                                           | T2 | T3 | T4 | T5 | T1       | T2 | T3 | T4 | T5 |    |                                                                                          |                               |       |                                 |      |
| 5                                                            | 5  | 5  | 5  | 5  | 5        | 5  | 5  | 5  | 5  | 50 |                                                                                          |                               |       |                                 |      |

T1, T2 ... – теми розділів.

**Шкала оцінювання**

| Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру | Оцінка       |               |
|----------------------------------------------------------------|--------------|---------------|
|                                                                | для екзамену | для заліку    |
| 90 – 100                                                       | відмінно     | зараховано    |
| 70-89                                                          | добре        |               |
| 50-69                                                          | задовільно   |               |
| 1-49                                                           | незадовільно | не зараховано |

**9. Рекомендована література**

**Основна література**

Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва. К., 1993. – Вип. 2.  
 Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловский Р.В. Походження слов'ян. – К., 1991.  
 Клейн Л.С. Введение в теоретическую археологию. – СПб., 2004

**Допоміжна література**

Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва. К., 1993. – Вип. 2.  
 Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст. – К., 1997.  
 Афанасьев Г.Е. Где же археологические свидетельства существования Хазарского государства // РА. – 2001. – № 2.  
 Баран В.Д., Абашина Н.С. Відділ археології ранніх слов'ян (до 30-річчя наукової діяльності) // Археологія. – 2005. – № 4.  
 Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловский Р.В. Походження слов'ян. – К., 1991.  
 Берестнев С.И. Восточноукраинская лесостепь в эпоху средней и поздней бронзы (II тыс. до н.э.). – Харьков, 2001.  
 Бурдо Н.Б. Трипільська культура – 110 років досліджень // Археологія. – 2005. – № 4.

- Відейко М.Ю. Тема трипільської культури у сучасному праісторичному міфотворенні // Археологія. – 2005. – № 2.
- Гарден Ж.-К. Теоретическая археология. – М., 1983.
- Генинг В.Ф. Предмет и объект в археологии. – К., 1983.
- Генинг В.Ф. Структура системы археологического знания (К вопросу о методологическом анализе уровней знания в археологии) // Методологические и методические вопросы археологии. – К., 1982.
- Голубева І.В. Археологічні дослідження пізньосередньовічних пам'яток на Харківщині в 2006 році // Проблемы археологии Восточной Европы. – Харьков, 2008.
- Голубева І.В. Монети Цареборисівської фортеці // Древности. 2005. – Харьков, 2005.
- Григорьянц М.Н. Киммерийцы – древнейший исторический народ Украины // Вестник международного славянского университета. – 1998. – № 2. – Т. 1.
- Гуляев В.И. Дискуссионные проблемы скифологии // ВДИ. – 2006. – № 1.
- Гуляев В.И. Изучение погребального обряда в зарубежной археологии // РА. – 2006. – № 2.
- Дударев С.Л. О хронологическом соотношении памятников черноголовского и новочеркасского типа из Северного Причерноморья // „Музейні читання”. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 90-літтю з дня народження О.І. Тереножкіна. – К., 1998.
- Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат. – Львів., 1999. – Т. 1.
- Залізняк Л.Л. Дослідження кам'яної доби в Україні за роки незалежності // Археологія. – 2002. – № 2.
- Залізняк Л.Л. Палеоліт і цивілізаційна концепція Шпенглера-Тойнбі. // Археологія. – 2002. – № 1.
- Залізняк Л.Л. Трипілья очима науковців і політиків // Археологія. – 2004. – № 3.
- Засецкая И.П. Культура кочевников южнорусских степей в гуннскую эпоху. – СПб., 1994.
- Іванова С.В. Ямна культурно-історична область: сутність феномену // Археологія. – 2004. – № 4.
- Клейн Л.С. Введение в теоретическую археологию. – СПб., 2004.
- Козак Д.Н. Вельбарська культура: готи чи гепіди? // Археологія. – 2002. – № 3.
- Козак Д.Н. До проблеми співіснування слов'ян і германців в Україні у другій чверті I тис. н.е. // Старожитності Русі-України. – К., 1994.
- Козак Д.Н. Етнокультурна історія Волині (I ст. до н.е. – IV ст. н.е.). – К., 1991.
- Конча С.В. „Степова” концепція походження індоєвропейців на сучасному етапі // Археологія. – 2004. – № 1.
- Кулатова І. Старожитності козацької доби на Полтавщині // Археологічні дослідження пам'яток Українського козацтва. К., 1993. – Вип. 2.
- Лебедев Г.С. История отечественной археологии. СПб., 1992.
- Любичев М.В., Скирда В.В. Проблемы поиска славян среди культур латенского и раннеримского времени Восточной Европы. – Харьков, 2000.
- Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 2007. – Вип. 16.
- Обломский А.М. О финале среднеднепровского варианта зарубинецкой культуры // СА. – 1987. – № 3.
- Обломский А.М., Терпиловский Р.В. Среднее Поднепровье и Днепровское Левобережье в I-II вв. – М., 1991.
- Ольховский В.С. Обычай, обряд как формы традиции // РА. – 1997. – № 2.
- Панченко Ю.В. До етнічної належності неолітичного населення Північно-Східної України // Археологія. – 2002. – № 4.
- Парцингер Г. Степные кочевники на востоке Центральной Европы. Находки и памятники в свете сравнительной археологии // ВДИ. – 1998. – № 2.
- Пачкова С.П. Проблема зарубинецкой и Поянешты-Лукашевки культур в зарубежной историографии // Славяне и Русь. – К., 1990.
- Приходнюк О.М. Пастирське городище. – К. – Чернівці, 2005.
- Приходнюк О.М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н.е.) – К. – Чернівці, 2001.
- Проблемы археологии. – Л., 1978. – № 2.
- Рычков Н.А. Традиция, обычай, обряд (к соотношению понятий) // РА. – 1997. – № 2.
- Симоненко А.В., Лобай Б.И. Сарматы Северо-Западного Причерноморья в I в. н.э. – К., 1991.
- Скорий С.А. Відділ скіфо-сарматської археології: історія, підсумки, перспективи // Археологія. – 2005. – № 1.
- Сминтина О.В. Поняття жилого простору в контексті дослідження ранньомезолітичних культур

- степової України // Археологія. – 2002. – № 1.
- Смирнов В.В. До питання про історичну оцінку неандертальських поховань. Археологія. – 2001. – № 1.
- Смирнов С.В. Археологічна культура: суперечливі моменти розробки проблеми // Археологія. – 2003. – № 1. – С. 7-21.
- Сорокин А.Н. Смешение традиций или традиция смешения (часть вторая) // РА. – 2004. – № 2.
- Сорокин А.Н. Смешение традиций или традиция смешения (часть первая) // РА. – 2004. – № 1.
- Типы в культуре. – Л., 1979.
- Титова О. Перспективи дослідження пам'яток українського козацтва XVI–XVIII ст. // Дослідження археологічних пам'яток доби Українського козацтва. – К., 1994.
- Толочко П.П. Кочевые народы степей и Киевская Русь. – К., 1999.
- Толочко П.П. Миф о хазаро-иудейском основании Киева // РА. – 2001. – № 2.
- Толочко П.П. Теоретичні проблеми вивчення давньої історії України // Археологія. – 2005. – № 2. – С. 3-12.
- Харке Г., Савенко С.Н. Проблемы исследования древних погребений в западноевропейской археологии // РА. – 2000. – № 1.
- Харке Г., Савенко С.Н. Проблемы исследования древних погребений в американской археологии // РА. – 2000. – № 2.
- Циндровська Л.О. Пізньозарубенецькі пам'ятки на території України: проблеми хронології. // Археологія. – 2000. – № 1.
- Шрамко Б.А., Скирда В.В. Рождение Харькова. – Харьков, 2004.
- Щукин М.Б. На рубеже эр. – СПб., 1994.
- Эллинизм: экономика, политика, культура. – М., 1990.
- Яблонский Л.Т. Скифы, сарматы и др. в контексте достижений отечественной археологии XX века // РА. – 2001. – № 1.

#### **10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення**

Електронна бібліотека за темою спецкурсу.